

מתוך סדרת הספרים "לב המועדים"

עלון לב המועדים

הלכות והליכות בענין קידוש לבנה

(שם ד) שאין צריך בפועל שיהנה מהאורה אלא כל שמאיר באופן שראוי להנות מאורה יכול לברך.

סוף זמן קידוש לבנה

ועד מתי מברך עליה עד שתתמלא פגימה ואורה שאין שם עוד שום פגימה, והוא עד מ"ז מיום יציאתה ולא עד בכלל, שעד תאריך זה הולכת ומוסיפה אורה הולך ומוסיף בכל יום, ומשם ואילך אורה גורע ופוחת (לבוש תכ"ד).

מוצאי שבת

לכתחילה יברך במוצאי שבת וכשהוא מבושם ובגדיו נאים (שו"ע תכ"ב, משנ"ב שם ס"ק ד).

והטעם - על פי הגמרא (פנהדרין מב.) כל המברך את החודש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה, כתיב הכא (שמות יב ב) "החודש הזה לכם" וכתיב התם "זה אלי ואנוהו" (שם טו ב) לכן ראוי ללוש בגדים נאים, ובמוצאי שבת כולם לבושים כך.

טעם אחר: לפי שבמוצאי שבת נחרב הבית ונסתלקה השכינה והלכה בגלות לכן אנו אומרים שאנו "שעתידים להתחדש כמותה" הרי ביום שנחרב אנו מבשרים חידוש ישראל והשכינה (מה"ר צמח בפע"ח שער יט פג הובא בכה"ח תכ"א).

כתב בספר מגיד מ'שרים (על שיר השירים מ"א ס"ק ב) סימן זה בידך בחודש שיברכו הלבנה במוצ"ש תמצא הצלחה, וכשתתכסה ותעלם ולא יכלו לברך אותו חודש לא יהיה מוצלח ח"ו (משנ"ב תכ"ו ס"ק ב, באר היטב תכ"ו ב).

קידוש לבנה בליל שבת וז"ט

אין מקדשים הלבנה בליל שבת (משנ"ב תרו ס"ק יב) והטעם: שמא יבוא לידי ריקוד ואע"פ שריקוד של מצווה היתירו כמו בשמחת תורה הכא כיון דאפשר לדחות אחר השבת אין להקל (שער ציון תכ"ו ס"ק יב), טעם אחר: כשם שיש תחומים למטה כך יש תחומים למעלה ואין להקביל פני שכינה מחוץ לתחום (באר היטב תכ"ו ס"ק ה), טעם אחר: שחוששים שמא יוציא את הסידור לרה"ר (שדי חמד

הרואה לבנה בחידושה מברך "ברוך אתה ה'.... אשר במאמרו ברא שחקים" וכו' (שו"ע תכ"א).

קידוש לבנה

ברכת הלבנה הנאמרת בכל תחילת חודש נקראת קידוש לבנה, והטעם: משום שבזמן שבית המקדש היה קיים בית הדין היה מקדש את החודש בתחילתו ומכאן נשתרבב השם קידוש הואיל והברכה היא גם זכר לקידוש החודש על ידי בית דין (מנהג ישראל תורה סימן תכ"ו בשם שו"ת מהרש"ג).

ברכה מיוחדת על הלבנה

הטעם שתיקנו ברכה מיוחדת רק על הלבנה ולא על שאר הכוכבים, לפי שרואים בתנועת הלבנה מעשה יתברך וגבורתו יותר מכל הכוכבים לפי שאין תנועתם נראית לעין כל כך כמו תנועת הלבנה, שכולם רואים שמקיפה את הרקיע בכל חודש, והיא לנו כקבלת השכינה בכל חודש שרואים בה גדלות מעשיו וגם יש בה סוד שרומז לשכינה (לבוש תכ"א).

זמן הברכה

תחילת זמן קידוש לבנה משיכול להנות מאורה, וזמנה אחרי שיעברו ג' ימים מהמולד והטעם לפי שירח בן יומו מתוך קטנותו אין בני אדם נהנים ממנו, ואם לא עברו ג' ימים עד מוצאי שבת ממתנינים למוצאי שבת אחריו כדי לברך במוצ"ש, לברכה במוצ"ש מחכים עד י' בחודש ולא יותר לפי שחוששים שמא יהיה מעונן עד מ"ז בחודש ולא יצליחו לברך (משנ"ב תרו ס"ק ו).

ומיהו מנהג הגר"א שאין לחכות למוצ"ש ומברכים מיד אחרי ג' ימים מהמולד מברכים (מעשה רב קידוש החודש א). ומנהג ספרד להמתין ז' ימים מהמולד (מחבר תכ"ד).

זמן קידוש לבנה הוא בלילה, והטעם: כדי שיברך לאור הלבנה ויהנה מאורה ובלילה נהנה מהאור (שו"ע תכ"א). וכתב בברכי יוסף

אסיפת דינים מערכת ראש השנה ס' ב אות ב). טעם אחר: משום דברכת הלבנה נראית כתחינה ואין לומר תחינה בשבת ויו"ט (מהר"ל הלכות שבועות אות ז). טעם אחר: לפי שביליל שבת ויו"ט אנו במקבילים פני מלך בקידוש היום ואין דרך ארץ להקביל או פני שכינה (רדב"ז). ויש עוד טעם ע"פ הסוד (באר היטב שם).

ליל יו"ט: ליל יו"ט שחל במוצ"ש אין מקדשים הלבנה ודבר זה יוצא במוצאי חג שבועות, והטעם: הואיל ויש לקדש הלבנה בשמחה מפני שהיא כהקבלת פני שכינה ואין לערבב שמחה בשמחה, שמחת קבלת פני שכינה בשמחת יו"ט (לבוש תכור).

החייבים בברכה

חיוב הברכה הוא על האנשים, קטנים שהגיעו לחינוך מחנכים אותם (משנ"ב תכור ס"ק א).

נשים פטורות מקידוש לבנה, והטעם: לפי שהיו מצווה שהזמן גרמא ונשים פטורות ממצוות שהזמן גרמא. כתב המגן אברהם אע"פ שיש הרבה מצוות שהזמן גרמא ואפי' הכי נשים מקיימות, שאני קידוש לבנה לפי שהם גרמו לפגם הלבנה דהיינו חווה, ומרוחקות מפני הבושה (תכור א, משנ"ב שם ס"ק א).

טעם אחר: לפי שיש שני סוגי מצוות סוג אחד הוא מצווה עם עשייה כגון לשבת בסוכה, ויש מצוות של ברכה בלבד, כגון קידוש לבנה, ונשים יכולות לקיים רק מצוות של עשייה אפי' שהזמן גרמא, אבל לא מצוות של ברכה בלבד (מהצית השקל תכור א).

טעם אחר: כיון שמצוות קידוש לבנה היא בחוץ אינן מברכות משום "כל כבודה בת מלך פנימה" (מור וקציעה, שו"ת שלמה חיים ח"א ס' צח ב).

טעם אחר: לפי שאין מקדשים הלבנה אלא בשמחה, ואיתא בעירובין (ק, ב) דעשרה קללות נתקללה חוה וביניהם עטיפה כאבל, ולכן אין נשים מקדשות הלבנה (שו"ת שבות יעקב ח"א סימן יא).

ברכה אחר תפילת מעריב

קידוש לבנה נאמרת אחרי תפילת מעריב וקריאת שמע, והטעם: משום שתפילת ערבית תדיר מפי ותדיר ואינו תדיר, תדיר קודם, ועוד שק"ש חיובה מהתורה. ובימות הגשמים שיש חשש שעד אחרי ערבית הלבנה תתכסה בעננים יכול לברך לפני מעריב (שע"ת סימן תכור ס"ק ה).

ברכה אחרי הבדלה

במקומות שנהגו להבדיל בבית הכנסת (ישיבות וכדומה) יבדילו ואחר כך יקדשו הלבנה והטעם א. משום דתדיר ואינו תדיר, תדיר קודם, ועוד דקשה להטריח הציבור שיצאו מבית הכנסת

ואחר כך יכנסו חזרה להבדלה, והמתפלל בבית הכנסת אין צריך לילך לביתו להבדיל קודם (נעם כרך יב דף קכח).

ברכה בציבור

קידוש הלבנה יש לומר לכתחילה במניין עשרה, והטעם: לפי "שברוב עם הדרת מלך" (ביאור הלכה תכור ב ד"ה אלא). טעם אחר: בכדי שיכלו לומר עלינו לשבח עם קדיש (כה"ג תכור), ואם חושש שיעבור זמן קידוש לבנה יכול לומר לבד (ביאור הלכה שם).

שהחיינו

אין מברכים ברכת "שהחיינו" על קידוש לבנה, והטעם לפי שזו ברכה שמברכים אותה פחות משלושים יום ודבר שישנו פחות מ' יום אין מברכים "שהחיינו" (א"ר תכור א בשם כנסת הגדולה תכור א). טעם אחר: לפי שברכת קידוש הלבנה עצמה הוי כברכת שהחיינו (אליהו רבא תכור א בשם תניא סימן לא).

טעם אחר: כיון שהלבנה באה מכוח הקיטרוג שגרם לעולם מה שגרם, ויצורף לזה שהנשים אינם מברכות משום שגרמו ליקוי הלבנה, א"כ לא נאה לברך עליו שהחיינו (כה"ח סימן לה אות א).

אין מקדשים הלבנה תחת הגג (רמ"א תכור ד) בשעת הברכה יוצאים מחוץ לבית הכנסת לברך הלבנה, והטעם: משום כבוד כמו שיוצאים לקבל פני מלך בחוץ ואינו עומד בביתו. כך יוצאים החוצה לברך לשם כבוד השכינה שקידוש הלבנה הוי כקבלת פני השכינה (ב"ח תכור ד"ה תנא). טעם אחר: שלא יאהיל עליו שום טומאה (מנ"א ס"ק יד בשם מהר"ל).

עננים

נתכסת הלבנה בעבים, אם עדיין ניכרת הלבנה מברך, ואם הוא יום המעונן ולא ניכרת הלבנה אין לברך, התחיל לברך ובאו עננים ואפילו אינו רואה את הלבנה גומר הברכה, אם לא שמשער שתתכסה הלבנה באמצע הברכה שאז לא יתחיל הברכה (משנ"ב תכור ס"ק ג). ומיהו כתב הגרש"א דדברי המשנ"ב היינו לכתחילה ולא לעיכובא ולכן מותר בשעת הדחק לקדש אפי' אם תתכסה בהמשך (הליכות שלמה הלכות ראש חודש פרק א סעיף כט).

עמידה

קידוש לבנה נאמרת בעמידה ומנין, "דתנא רבי ר' ישמעאל אילמלא לא זכו ישראל אלא להקביל וכו' אמר אביי הלכתא נימרינהו מעומד", וכתב רש"י כדאמר רב אחא ב"ר הנינא אמר רב יוסי אמר ר' יוחנן כל המברך את החודש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא (שמות טו ב) "זה אלי ואנוהו" וכתיב התם (שם יב ב) "החודש הזה לכם" (סנהדרין מב, א).

צורת העמידה: כשעומד, יעמוד לכיוון מזרח (סידור אוצר התפילה), ויישר רגליו כמו בתפילת שמו"ע (יסוד ושורש העבודה שער ט פ"א). ומובא שהגריש"א לא הקפיד לעמוד לכיוון מזרח (דולה ומשקה הערה 472), וכן לא היה מיישר רגליו בקידוש לבנה (מצות תפילה עמוד כו).

נקיות המקום

כיוון שמקדשים הלבנה ברחובה של עיר יש להשגיח על נקיון המקום שבו אומרים את קידוש לבנה שיהיה המקום נקי מדברים המעכבים מלהתפלל (כגון פחי אשפה וכדו') כדי שיהיה אפשר לברך (משנ"ב עט ס"ק ה טו).

צורת אמירתה

אמירה מתוך הסידור: כתב במחצית השקל שלא כדיון נוהגים העולם שאומרים ברכת קידוש לבנה בעל פה ואינם מסדרים אותה בתחילה (משנ"ב ק ס"ק ב, ועיין בשערי תשובה). אמירה בנחת ושפה ברורה" יאמר תיבה בתיבה בנחת רוח ושפה ברורה, והטעם: משום דהוי כמקבל פני מלך ואיך יאמר הדברים בחפזון ובבליעת התיבות (כה"ח תכו ס"ק ט בשם מו"ב אות קפז).

נוסח הברכה

מתחילים במזמור (תהילים קמח) "הללויה הללו את ה' מן השמים וכו'". והטעם: על שם הנאמר שם (פסוק ג) "הללוהו שמש וירח וכו' חק נתן ולא יעבור" מעין מה שנאמר בברכת הלבנה "חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם" (לקוטי מהרי"ח ח"ב דף צט). מנהג הגר"א שאין אומרים שום פסוקים לא לפני הקידוש ולא לאחריו רק מתחיל הברכה בא"י וכו' ומסיים סימן טוב והולך לו (מעשה רב סימן קסא).

יש שאומרים "הנני מוכן ומזומן"...

"ברוך אתה ה'... אשר במאמרו ברא שחקים וכו'"

הבטה בלבנה" בשעת הברכה מביט אל הלבנה פעם אחת ואסור להסתכל בה עוד (מג"א בשם השל"ה תכו ס"ק ח, באר היטב שם ו), והטעם שמביט בה: משום שברכת הלבנה היא ברכת הודאה על חידוש הלבנה וכל זמן שלא ראה הלבנה לא שייך להודות על חידושה (ספר ברכת הלבנה סימן ג הערה 1). והטעם שלא יביט בה עוד לפי שמקבלים פני אביהם שבשמים ודינו כמו המסתכל בפני הכהנים בשעת עלייתם לדוכן בזמן הבית (ר' מאיר הלוי בספרו שושן עדות).

קידוש בלבנה ולא הביט בה בדיעבד יצא ידי חובה (הגרש"א הליכות שלמה הלכות ראש חודש פרק א-הלכה ל).

כופל ג"פ הפסוק "ברוך יוצרך ברוך עשך ברוך קונך ברוך בוראך".

וסימנך יעק"ב (צור תכו), והטעם: לפי שהלבנה נקראת המאור הקטן וגם יעקב נקרא קטן, ועוד שהיא סימן לבניו שיתחדשו כמה (לבוש תכו א), טעם אחר: לפי שדמות יעקב חקוקה בלבנה (תיקוני זוהר תיקון יח דף נח, ב). טעם אחר: ד' פעמים הם כנגד ד' שבועות בחודש (סידור ה"ר הירץ ש"ץ).

וממשיך באמירת "כשם שאני רוקד כנגדך" ג"פ (מסכת סופרים פרק כ א)

וכתב השל"ה שרוקד ג' פעמים, והטעם דהוי סימן שמחה כיון שהוא כקבלת השכינה משמחין כנגדה, (לבוש תכו א) כשרוקד יש לו לזוהר שלא יכרע על ברכיו, שלא יראה ככורע נגד הלבנה אלא יסמוך על אצבעות רגליו וירקוד (מג"א תכו ט בשם השל"ה שער האותיות אות ק).

הטעם שמתפללים על האויבים בקידוש לבנה באומרם כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה משום דאיתא בספר אור חדש מעשה באחד שנתפס ללסמים, ורצו להורגו וביקש מהם שיתנו לו רשות לקדש את הלבנה ונתנו לו וכשקידש הלבנה נעשה לו גם וניצל, וע"כ קידוש לבנה סגולה להנצל מאויבים (קיצור של"ה דיני קידוש לבנה מטעמים החדש קידוש לבנה ד).

"תפל עליהם" ג"פ הביאור, מכיון שמתפלל שלא יוכלו האויבים לגעת בו מתפלל לה' שיפיל עליהם את אימתו ופחדו (לבוש תכו א).

"כאבן ידמו זרעך" ג"פ חוזר למפרע על הפסוק.

הטעם שחוזר למפרע: לפי שפסוק זה נקרא ישר והפוך וביאור לפי שיש תחילה שהקב"ה מראה כח זרועו לבריותיו וע"י כך זרוע רשעים נשברת, ויש תחילה שנשבר זרוע רשעים ועל ידי כך נגלת זרוע עוזו של הקב"ה (ספר התודעה).

אומר "דוד מלך ישראל חי וקים"

והטעם: לפי שמלכות דוד דומה ללבנה שלפעמים מתגלה ולפעמים לא מתגלית, אבל גם שלא נראית ודאי שהוא חי וקים (רמ"א תכו, לבוש שם א). טעם אחר: לפי שדוד מלך ישראל חי וקים, וקיים בלי ו' החיבור בגימטריא ראש חודש (ספר מטעמים קידוש לבנה אות ג).

ויאמר כל אחד לחבריו "שלום עליכם וחבריו משיב לו עליכם שלום" (מסכת סופרים פרק עשרים א) והטעם: כיון שאמר תפול עליהם

אימתם ופחד, ראוי לומר לחבריו לא עליך הכוונה, אלא שלום

עליכם (הגהות מוהר"י אזולאי בשם ספר משה משה סימן תקמ).

טעם אחר: משום שיש בכך הבעת שמחה וביטחון אחרי שקבלנו

פני שכינה (מטעמים קידוש לבנה אות י בשם משה משה תקמ).

טעם אחר: על שם שאמרו הקדמונים, שכל מי שמקדש החודש לא ידאג באותו החודש מפני הפורענות, מכאן המנהג לברך איש את רעהו ב"שלום עליכם" והכוונה מכיון שקידשת את החודש ודאי שלום יהיה לך (סידור עבודת ישראל עמוד 338).

טעם אחר: לפי שמציאות הקיטרוג הראשון היה שאי אפשר לשני מלכים בבתר אחד, ולזה אומרים "שלום עליכם" שלא יהיה עוד קיטרוג (באליהו זוטא תכו ס"ק ב בשם שו"ע מהר"י לוריא).

הטעם שאומר ג' פעמים לפי שג"פ הוא חיוזק הדבר כמו שמצאנו בהתרת נדרים שאומרים ג"פ מותר לך, ואף כאן מחזק את דבריו ע"י אמירת ג"פ (אבני ישפה אות נ).

דיני אמירת "שלום עליכם"

יאמר לשלושה בני אדם (לבוש תכו) ואם יש רק אדם יחידי יאמר לו ג' פעמים (משה משה תקמ נ).

עומד באמצע הברכה לא יענה אלא בסיום הברכה. עומד באמצע הפסוק יסיים הפסוק ויענה (בשם הרב נויבירט).

"קול דודי", והטעם: כדי לחזק האמונה במשיח שעומד אחר כותלינו ויבוא לגאלינו.

"שיר למעלות אשא עיני אל ההרים" וכו' (תהילים קא), הטעם: לפי שמוזכר בו "יומם השמש לא יכבה וירח בלילה" ושמירת השם מכל רע (סידור עבודת ישראל).

"הללויה הללו אל בקדשו" (תהילים קג), והטעם במזמור זה: לפי שיש בו י"ב פעם הללו, שהם כנגד י"ב חדשי השנה (אוצר התפילות דף תכ"ז בשם השל"ה).

תנא דבי רבי ישמעאל (פנהרין מב, א) ואומרים ברייתא זו לפי שהיא מענייני דיומא.

למנצח בנגינות (תהילים סז) מזמור זה הוא תפילה על ישועתם של ישראל שיש ישועה לכל אפסי הארץ. והטעם באמירת פרק זה דהנה איתא באבודרהם סוף סדר שחרית של חול דהאומר מזמור זה כאילו מקבל פני שכינה והנה קידוש לבנה הוא ג"כ קבלת השכינה לכך שייך מזמור זה לקידוש לבנה (לקיט מהר"ח).

עלינו לשבח

הטעם לאמירת עלינו, דאמרינן (ב"ב עה) פני יהושע כפני לבנה, ותפילת "עלינו" תיקן יהושע בעת שכבש את יריחו (עיין הגהות מוהר"א אזולאי קלג ס"ק ב).

טעם אחר: כדי שלא יטעה ח"ו במה שאנו יוצאים כנגד הלבנה ושמחים כנגדה שאנו עובדים אליה ח"ו, וע"כ אומרים עלינו לשבח "שלא שם חלקינו", "ואנחנו כורעים" (ביאור הלכה תכו ב ד"ה ומברך). סיום עלינו לשבח: בביאור הלכה כתב שאומרים עלינו לשבח ומסיים "כי ה' הוא האלהים בשמים אין עוד" (תכו ד"ה ומברך מעומד).

טובים מאורות

עושים שמחות וריקודים בקידוש הלבנה כדוגמת שמחת נשואים (רמ"א תכו ב), ונהגו לשיר ולרקוד זמר "טובים מאורות" העוסק בבריאת המאורות ובתיאורם (שו"ת תורה לשמה).

והטעם שנהגים לרקוד – משום שמחויבין אנו לשמוח על המצווה הראשונה שצוה לנו הקב"ה. ועוד שיש לנו לשמוח הרבה על קבלת פני שכינה (ספר המנהגות לר"א מלונגל בהלכות ר"ח).

מנהגים בקידוש לבנה

לנער הבגד: לנער הגלימה לאחר קידוש לבנה והוא ע"פ הקבלה (יסוד ושורש העבודה שער ט, באר היטב תכו ס"ק ח).

לבדוק הציצות: נהגו לבדוק הציצית לאור הלבנה והטעם לפי שאומרים "ויהי אור הלבנה כאור החמה" ואז יהיו חייבים בציצית גם בלילה (שו"ת הר צבי ח"א סי"א).

בסגולתיה

למציאת זיווג: סגולה למי שרוצה לארס אשה, לומר קידוש לבנה בכונה (כה"ח תכו ס"ק י בשם ספר המידות למהר"ן ז"ל ערך חיותון).

מצילה ממיתה משונה: כל מי שקדש הלבנה לא ידאג שימות אותו החודש מאותו היום והילך, ואין הכוונה שלא ימות בכלל אלא לא ימות ממיתה משונה (כה"ח תכו יב בשם ספר אור חדש).

כאבי שניים: בספר טעמי המנהגים (ירושלים ת"ו תשי"ז, עמ' תקסח) הביא סגולה לכאב השיניים מהרה"צ מהר"י מרוזין וצוק"ל לומר בשעת קידוש הלבנה אחרי שאומר "כשם שאני רוקד כנגדך ואיני יכול נגוע כך לא יוכלו כל אויבי לנגוע בי לרעה" שלוש פעמים, יאמר בכל פעם "ולא יהיה לי כאב שיניים". וכן ידוע מבעל הקהילות יעקב שהיה אומר כן (אורחות רבינו עמוד רפס).